

Dorcsák Réka

Folytonos párbeszédben

Milbacher Róbert *Léleknyavalyák* című könyvéről

Noha a könyv ajánlója mind krimiként vagy bűnregényként emlegetik a 2016-ban Margó-díjjal jutalmazott Milbacher Róbert legújabb, *Léleknyavalyák* c. regényét, a metafizikus vagy pszichológiai detektívregény műfaj-meghatározás pontosabban emeli ki a mű lényegét. Bényei Tamás *A rejtélyes rend* c. könyvében kiváló érzékkel ismerteti a metafizikus detektívregény paradox, köztes helyzetét, amely a klasszikus és anti-detektívtörténet közé helyezhető.

A *Léleknyavalyák* is – hasonlóan ehhez a köztes műfajhoz – magában foglalja mindazokat a történetészvési sémákat, amelyek a klasszikus detektívregényt oly népszerűvé tették: sematizáltság, cselekmény alárendelése a rejtély megfejtésének, episztemológiai kérdések iránti érdeklődés, stb. (Bényei, 2000, 17.). Mégis ezen felül, az általános bölcséleti jellegű kérdésfeltevések mellett a lélektani elemzés is dominál. A regény zsenialitásának és kísérletező jellegének tehát egyik alapja az a tény, hogy a klasszikus detektívtörténet műfajának megjelenési ideje előtti szövegben a klasszikus műfaj már átalakult formájának "rekonstrukcióját" olvashatjuk.

Az anti-detektívregénynek még nem mondható szöveg – hiszen a klasszikus krimi alapfeltevéseit nem kérdőjelezi meg – másik szembevetendő jellegzetessége a XIX. század felelevenítése mind a téma, mind a nyelvezet szintjén. Noha a XIX. század a XXI. századhoz képest messzi, koridegen történelmi idő, mégis befogadhatóvá válik a mai olvasó számára. Ezt könyvnyitja meg elsősorban a régies nyelvezet, amely követésének látszólagos nehézsége ellenére üdítően hat, és segíti az olvasót a mű által teremtett fikció világának befogadásában. A könnyed, nyári olvasmányként ajánlott detektívregényekkel ellentétben ugyanis a szöveg nem engedi meg a gyors olvasást. Noha lineáris cselekménye lehetővé tenné, régies nyelvezete automatikus fékként működve, inkább a filozofáló merengés állapotába juttatja olvasóját, aki így egyáltalán nem egy szokványos és könnyen emészthető bűnügyi regényt tart a kezében. Olyan összetett, örök érvényű és súlyos témák filozofikus megközelítését olvashatjuk, mint az öngyilkosság, melankólia, álom, halál, ember-állat természeti viszonya, művészet, és egyéb "lelki nyavalyák", azonban a mű lehangsúlyosabb témája az identitás, valamint az identitás lehetséges válsága.

A mű egyik bravúrja, hogy különböző korok szemléletmódját ütközteti. Egyrészt megelevenedik előttünk a XIX. századon belül forrongó romantika – realizmus világnézeti és irodalomelméleti különbsége, másrészt a régies nyelvezet-köntösbe bújtatott téma akarva és akaratlanul is azt a hatást váltja ki olvasójából, hogy az elmúlt kor fényében reflektáljon saját korára. Így tehát, a XIX. századi szöveget ma olvasva, óhatatlanul is dialógusba lépünk az adott kor világlátásával és irodalomértelmezésével. A XIX. század nemzetformáló eszméivel átítatott szöveg fényében vizs-

gálhatjuk mai korunk nemzeti identitását vagy annak válságát, valamint a manapság preferált különböző identitások egyvelegének (egyéni, közösségi, etnikai, kulturális, szexuális, stb.) tükrében értelmezhetjük az olvasottakat.

A legérdekesebb identitásválságon a regény főhőse, Hummel József nyugdíjazott alkaptány esik át, aki alig pár hetes nyomozása alatt, amelynek során igyekszik felfedni az áldozat – Czákó Zsigmond – feltételezhető öngyilkosságának okait, önmaga is egyfajta jellemalakuláson megy keresztül. A regény korfestéseként alkalmazott nemzeti identitás – ahogyan maga a szerző Milbacher Róbert fogalmaz a *168 Közéleti Hetilap* Dorogi Katalin szerzőségében megjelent interjújában (168, 2018. 07. 07.) – a „kényes kiegyezés előtti korban” a regény elején hangsúlyos, ugyanakkor a regény előrehaladtával egyre inkább a főhős egyéni identitása, illetve az ebben bekövetkező változás lesz a meghatározó. A határozott erkölcsi elvekkel és erős önfegyelmel rendelkező, racionálisan gondolkodó, a közösséget szolgáló alkaptány ugyanis egy labilis, néhol bohémságot mutató egyénné alakul át. Ahogyan a szerző a fent említett interjújában kifejti, a főhős kezdeti állapota által képviselt „vagyott énképben” is, „ahogyan mindannyiunk életében van valahol egy félrecsúszott nyakkendő.” A félrecsúszás pillanata ott kezdődik, mikor az amúgy óvatos, és a művészetekkel szemben bizonyos távolságot tartó H. J. találkozik az irodalommal, pontosabban a nyomozáshoz használt szépirodalmi művekkel, amelyek az áldozat szerzőségében jelentek meg.

A pozitivista szemléletmódot képviselő főhős jellemfejlődése párhuzamban áll azzal a pszichológizáló interpretációs folyamattal, amellyel igyekszik kideríteni Cz. Zs. valódi jellemét. A pozitivista, eredetkereső, a szerzőt a szövegben kutató látásmód terebélyes ok-okozati összefüggésekhez, egyértelmű válaszokhoz vezet, amelyek első olvasásra pozitív kielégülést hozhatnak jelen krimi olvasóinak. Ez a kielégülés mégsem teljes,

hiszen hamar felismerhetővé válik, hogy nem lehet a bemutatott nyomozási és értelmezési módszerrel olvasni a bűnügyet, és így a regényt sem. Míg a regény főhőse bizonyos katarzis – élményen esik át, miközben sajátos módszerével olvassa Cz. Zs. műveit, addig a *Léleknyavalyák* olvasója nem éli ezt át az elbeszélő tudományos stílusa miatt, amely benne kimért józanságot provokál. Párhuzamosan H. J. nyomozásával és ennek következtében lezajló jellemfejlődésével, az elbeszélői stílusban is egyfajta fokozatoság figyelhető meg: a száraz, tudományos, elsősorban az információ átadására szorítóközlésbe, az olvasótól is engedélyt kérve, egy-egy lírai hasonlatot csempész a többségében érzelmentes, hideg, racionális stílusú elbeszélő. Ez a józanság többek között azt eredményezi, hogy az olvasó az áldozattal szemben mutatott együttérzés kialakítása helyett, arra kezd reflektálni, hogy az alkaptány által használt, a megértési folyamat allegóriájaként is felfogott, értelmező nyomozás folyamata nem érvényes jelen kísérletező regény olvasásakor. Míg H. J. pszichológizáló olvasata, a pozitivista irodalomtörténeti szemléletmódot képviselve, a szövegben kívánja felfedezni a szerzőt, addig a *Léleknyavalyák* „Utószóban” kifejtett trükkje éppen abban rejlik, hogy a szerző nélkül hagyott szöveg tiszta cél nélkül hagyja az olvasóját. A Kisfaludy Társaság jeligés pályázatára beérkezett kézirat anonimitásának takarója így lehetetlenné teszi, hogy a főhős által felkínált módszert, azaz a szerző eredeti szándékának felderítését tűzze ki célul, és a megértési folyamat középpontjába inkább a nyomozás során kifejtett filozófiai és pszichológiai tételeknek az egyénben történő lecsapódása kerül.

Milbacher Róbert irodalomtörténész tehát nem vetkőzik ki önmagából, és egy olyan szépirodalmi és irodalomtörténeti játékot mutat be olvasójának, amely során különböző irodalomtörténeti korok szemléletmódját ütközteti. Ennek a kísérletnek az eredményeként az olvasó kénytelen a saját maga befogadói attitűdjét megválasztani, és

ahogyan az "Utószó" utolsó mondatainak egyike szól: „meg kell elégednünk a szöveg minden szerzői útmutatást nélkülöző olvasásával”(238). Ezt a játékot hívhatnánk dialógusnak is, hiszen az értő olvasó a mű különböző szintjein, az identitás fogalmának alakulásához hasonlóan, eltérő meta-irodalmi kiszólásokra bukkanhat: a detektívregény műfaj történetét, a fikció-történelem kapcsolatát, a XIX. századi és XXI. századi magyar irodalmat, a pozitivista szemlélet és a kortárs kultúr-tudományos szemléletmód kapcsolatát, valamint a szöveg és olvasó közti párbeszédet érintő kérdésekben.

Összegzésként tehát a mű zsenialitása, a régies nyelvezet használatával tökéletesen kivitelezett szövegen túl, abban a nem rögzített jelenlétben rejlik, amellyel ma olvassuk a régi szöveget. Ahogyan maga Milbacher Róbert is a fentebb említett interjújában magyarázza: „ (...) nem hamisítani akartam egy korabeli művet, hanem innen megírni, aminek része az azóta eltelt idő is.”

Milbacher Róbert: Léleknyavalyák, Magvető, Budapest, 2018.

Smid Róbert

Termelési versek

Eltekintve attól, hogy Antal Balázsnak kihívója akadt a rövid kötetcikmek terén Vajna Ádám személyében, az Oda úgy viszonyul az addig belőle közölt versekhez, ahogyan Rihannának a rétegzeneként aposztrofált dancehall hagyományából táplálkozó Anti albuma az azt felvezető Bitch, betterhavemymoney c. hiphop slágerhez.

Egyfelől az olvasói elvárások szemben találják magukat azzal, hogy Vajna kötete a legkevésbé sem simul bele a fiatal költészet divatos beszédmódjaiba a szereplőirai fókuszával és a ritmusosság helyett a rigmusosság preferálásával. Másfelől viszont az eddig is olvasható versek szépen beépülnek az Oda által megalkotott kontextusba, és nem feltétlenül a tárgyiasságon keresztül megképzett szubjektivitásra vagy a természetlírara korlátozzák Vajna poetikájának olvashatóságát.

Bár a kötet nem tagolódik ciklusokra – ami első olvasásra nem éppen elnézhető malőrnek tűnik, viszont az újraolvasások során e hiány egyre kevésbé zavart –, kompenzációképpen nagy műgonddal összekapcsolt verseket kapunk. Az egymást követő darabok az olvasás előrehaladásával párhuzamosan mintha egy hegyvonulatot rajzolnának ki a szemünk előtt. Innen nézve pedig a kötet közepén elhelyezkedő legrövidebb szöveg, az Egy kontinens benépesítése akár metaalakzata is lehet ennek a mozgásnak a zárlatában megfogalmazott eseménynek, hogy „a hegyek mögött feltűnik a kőkorszak.” Néhol ez a lírahegység a Mount Rushmore-ra hasonlít, amikor a próteuszi költő szerepét veszi magára a megszólaló, és különböző karakterek önbemutatóját tolmácsolják a versek. Máshol pedig Gaudi organikus építésze által ihletett, posztzürrealista monumentum képét ölti, amikor non-